

Často sa Bena Ferencza pýtam, ako je možné, že má stále takú dobrú náladu. „Moja milá, ak je vám vo vnútri do plaču, navonok sa radšej usmievajte. Nemá zmysel utápať sa vo vlastných slzách,“ odpovie mi na to.

Kedysi som si myslela, že minulosť je pocit, ktorý v človeku dokážu vyvolať len knihy alebo čierno-biele fotky, čo deťom ukazujú v škole. Tie obrazy vojny, deštrukcie a následnej obnovy sa zdajú na míle vzdialené od každodenného života. No protagonisti, ktorí pomáhali tvoriť náš svet, nie sú vždy postavami ako vystrihnutými z hrdinských románov zo zašlých čias, v ktorých dobro ešte nestihlo zvíťaziť nad zlom.

Na Bena som narazila čistou náhodou. Raz večer som prepínala spravodajské kanály a na jednom z nich práve bežala jeho reportáž. V tom čase bol vyslaným korešpondentom denníka *Guardian* v Londýne a to, čo hovoril, ma veľmi zaujalo. Neskôr som si o ňom vyhladala pár

informácií a zostala som šokovaná, keď som zistila, o akú významnú osobnosť v skutočnosti ide, čo všetko má za sebou.

Na videozázname zo súdnej siene v čiastočne zrekonštruovanom Justičnom paláci v Norimbergu – svojho času mieste konania každoročných zjazdov nacistov – som sledovala, ako Ben, dvadsaťsedemročný pohotový a odhodlaný hlavný žalobca, ktorého bolo pre jeho nižší vzrast za vysokým obložením dreveného pódia ledva vidieť, otvára najväčší súdny proces v dejinách. Z lavice obžalovaných ho sledovalo dvadsaťdva členov *Einsatzgruppen*, nacistických vojenských oddielov zodpovedných za smrť viac než milióna Židov a príslušníkov rôznych menšín.

Dodnes presne neviem, prečo tá scéna na mňa vtedy tak silno zapôsobila, no pocítila som náhlu potrebu zdvihnúť telefón a zavolať mu. Možno preto, že som bola rovnako stará ako on v čase, keď sa spomínaný proces pred viac než sedemdesiatimi rokmi odohrával. Alebo to spôsobili správy, ktoré sa na mňa valili z televízie. Britské hlasovanie o odchode z Európskej únie, nepochopiteľné rozhodnutie Američanov zvoliť si za svojho štyridsiateho štvrtého prezidenta postavu z reality show, občianske vojny, čo zachvátili obrovské územia Blízkeho východu – to všetko vo mne vytváralo dojem, že svetový povojnový poriadok sa nezadržateľne a hlasno rúca. A možno som bola stále pod vplyvom nedávneho nepríjemného rozchodu a jednoducho som potrebovala, aby mi ktosi pripomenul, že moje osobné drámy sú vlastne celkom bezvýznamné v porovnaní s problémami celosvetového významu, akými sú vojna a hrozba terorizmu.

A tak som si vyhľadala kontakt na Bena a dohodla som si s ním telefonický rozhovor. Priznám sa, že som očakávala vážneho a prísne pôsobiaceho človeka. No prvá vec, ktorú som si hneď na úvod nášho rozhovoru uvedomila, bola, ako empaticky a šarmantne sa chová. Aj vo svojich stojeden rokoch je mimoriadne zábavný a na vzdory všetkým hrôzám, ktoré v živote prežil, sršal sviežim humorom. Okamžite mi došlo, že má prirodzený dar stať sa inšpiráciou pre iných. Náš rozhovor vyšiel v sekcii *Guardianu*, v ktorej sme predstavovali zaujímavé osobnosti a udalosti. Ten článok si nakoniec vyslúžil najväčšiu pozornosť spomedzi všetkého, čo sme v ten deň vydali. Ľudia ho takmer bez výnimky čítali až do konca, čo je v dnešnej dobe takmer zázrak. Za svoju dovedajšiu päťročnú novinársku kariéru som nikdy predtým nedostala na žiadny príbeh tak veľa pozitívnych reakcií. Kontaktovali ma čitatelia z celého sveta a zo všetkých vekových kategórií, aby mi dali vedieť, ako veľmi sa ich Benove slová dotkli.

Nasledujúce kapitoly sú výsledkom série rozhovorov s Benom v priebehu niekoľkých mesiacov. Mohla by som povedať, že mojou motiváciou ďalej sa s ním stretávať bola túžba sprostredkovať jeho myšlienky čo najširšiemu publiku. A do istej miery by to bola pravda. No moje hlavné dôvody zostať s Benom v kontakte boli v skutočnosti oveľa sebeckejšie – je s ním totiž ohromná zábava a človek sa od neho ohromne veľa naučí.

„Benny, som dnes akási smutná,“ pošťazujem sa mu občas.

„Moja drahá,“ zvykne odpovedať, „nech je to čokoľvek, som si istý, že ste už zažili aj horšie veci.“

✱

Ben má neuveriteľne dobrú pamäť aj na tie najmenšie detaily týkajúce sa príhod, ktoré sa mu počas života stali – od celých mien ľudí, ktorí v nich vystupujú, až po počasie, ktoré v ten či oný deň vládlo. Keď som mu prvýkrát spomenula nápad robiť rozhovory, ktorých výsledkom je táto kniha, chvíľu mi trvalo, kým som ho pre ten nápad získala. „Neviete si predstaviť, koľko toho v skutočnosti mám,“ povedal mi. „Mám toľko práce, že mi nezostáva čas zamýšľať sa nad tým, prečo som taký, aký som. Ja vlastne ani nemám kedy umrieť.“ A tak sme sa chvíľu takto naťahovali – on tvrdil, že naozaj nemá čas, ja som sľubovala, že ho iste dlho nezdržím. „Moja drahá,“ povedal napokon po trištvrte hodine s predstieranou výčitkou v hlase, „týmto prístupom privediete objekt svojho záujmu do hrobu.“

Od samého začiatku našej známosti ma na ňom najviac fascinovalo, že napriek tomu, že nás delil oceán a vekový rozdiel sedemdesiat rokov, mám toho s Benom veľmi veľa spoločného. Obaja sme v mladom veku emigrovali, vyrástli v štvrtiach so zlou povestou a ocitli sa v neznámej kultúre na cudzom kontinente. On aj ja sme sa naučili hovoriť jazykom miestnych vďaka priateľstvám a filmom s titulkami. Obaja sme dychtivo nasávali všetko nové, no nedokázali sme sa prispôbiť pravidlám a obmedzeniam. Boli sme prvými vo svojej najužšej rodine, kto sa dostal na univerzitu a tam si veľmi rýchlo uvedomil, že ak chce zostať v hre, bude musieť drieť viac a dlhšie ako

väčšina ostatných. Obaja sme študovali právo, radi plávame a smežeme sa na tom, čo iní nepovažujú za vtipné. Dokonca máme narodeniny v ten istý deň, hoci vždy, keď mu to pripomeniem, ma vystríha: ‚Moja milá, prosím vás, len nevyvedte nejakú hlúposť, lebo mi pokazíte narodeniny.‘

Na fotkách použitých k článku v *Gaurdiane*, ktoré sme urobili v domove pre seniorov v meste Delray Beach na Floride, pôsobí Ben vo svojich modrých bermudách a trakoch veľmi žoviálne. Díva sa na nás spoza rámov svojich okuliarov, ruky vbok, úsmev na perách, slnko za chrbtom. Človek, ktorý by šiel okolo, by v ňom videl milého starčeka od susedov, deduška, ktorého prídete navštíviť cez víkend či na sviatky. Jednoducho typ, ktorému po záhrade pobehujú jeho obľúbené kačice.

Na Benovi však nie je všedné vôbec nič. Fatou Bensouda, hlavný žalobca Medzinárodného trestného súdu, o ňom hovorí ako o „ikone medzinárodného trestného súdnictva“; Alan Dershowitz, významný americký právnik a obhajca občianskych slobôd, ktorý zastupoval aj O. J. Simsona a prezidenta Trumpa, ho nazval ‚zosobnením medzinárodného dobrodinca‘; a Barry Avrich, filmár a tvorca dokumentu spoločnosti Netflix s názvom *Prosecuting Evil* o Benových najväčších úspechoch na poli práva, v ktorom sa objavujú všetci menovaní, povedal, že patrí k tým najikonickejšími postavám celej našej histórie.

Kapitoly, ktoré v tejto knihe nájdete, vypovedajú len o niekoľkých aspektoch, ktoré Ben počas svojho obdivuhodného života tak majstrovsky zvládol. Preto by som na

tomto mieste chcela aspoň čiastočne zrekapitulovať jeho životný príbeh. Pentagón mu udelil päť hviezdičiek za to, že prežil každú významnejšiu bitku 2. svetovej vojny. Vylodil sa na pobreží Normandie, prelomil nemeckú obranu na Maginotovej aj Siegfriedovej línii, prekročil Rýn pri Remagene a zapojil sa do bitky o Ardeny pri belgickom meste Bastogne.

Po tom, ako ho preložili na veliteľstvo Tretej armády generála Pattona v roku 1944, dostal za úlohu vytvoriť nový útvar pre vyšetrowanie vojnových zločinov. Bol pri oslobodzovaní viacerých koncentračných táborov vrátane tých v Buchenwalde, Mauthausene, Flossenbürgu a Ebensee, kde pátral po stopách zverstiev, ktorých sa na týchto miestach dopustili nacisti a ktoré by mohol predložiť ako dôkaz pred tribunálom. Často vlastnými rukami vyhrabával telá obetí z ich plytkých hrobov. Stal sa očitým svedkom neopísateľných hrôz, ktoré ho prenasledujú dodnes.

Počas vojny vo Vietname sa Ben rozhodol zanechať súkromnú prax a venovať sa propagácii mierových riešení. Napísal niekoľko kníh, v ktorých rozobral svoje myšlienky a návrhy ohľadom založenia medzinárodného právneho orgánu, ktoré sa stali základom budúceho Medzinárodného trestného súdu. Postavil sa aj do čela hnutia za prinavrátenie majetku preživším holokaustu a zúčastnil sa rokovaní o repatriáciách medzi štátom Izrael a západným Nemeckom.

Benova kariéra trvala viac než sedemdesiat rokov a počas svojho života prežil viac než väčšina z nás. Môže slúžiť ako učebnicový príklad človeka, ktorý sa z nuly

vypracoval na výslnie. Narodil sa v židovskej rodine v Transylvánii*. Keď mal deväť mesiacov, jeho rodina sa presťahovala do New Yorku a usadila sa v chudobnej štvrti, ktorá dostala prezývku Hell's Kitchen (Pekelná kuchyňa). Svoju cestu von z chudobných pomerov si tvrdo odpracoval a napokon získal štipendium na štúdium práva na Harvardovej univerzite.

Za svoju prácu získal viacero ocenení – vrátane Medaily za boj za slobodu, ktorú mu v roku 2014 udelila práve Harvardova univerzita. K laureátom tejto ceny patrí aj Nelson Mandela. Svoje postavenie a povesť neprestáva využívať na presadzovanie dobročinných cieľov. Venoval niekoľko miliónov dolárov Centru pre prevenciu genocídy, ktoré existuje pri Múzeu holokaustu. Jeho neutíchnúce snahy o nastolenie globálneho právneho poriadku pre vyšetrovanie a stíhanie genocídy, vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti sú skutočne obdivuhodné. „Nestojím o slávu, nestojím o miesto v učebnici histórie, nestojím o peniaze – toho všetkého sa rád vzdám, vraví. „Prišiel som na svet ako žobrák, väčšinu detstva som prežil v chudobe, preto nadišiel čas vrátiť všetko, čo som dostal.“

Ten človek nepozná oddych. Raz cez víkend, pred odletom do Los Angeles, kde sa mal zúčastniť propagácie dokumentu spoločnosti Netflix, som sa ho spýtala, či by si so mnou nechcel vymeniť život. „Odlietate si do slnečného Hollywoodu a ja trčím v upršanom Londýne,“ sťažovala som sa. Zasmial sa tým svojím srdečným

* Transylvánia je známa aj ako Sedmohradsko a Ardieľ; ide o historickú časť Rumunska.

smiechom a ubezpečil ma, že by si to so mnou okamžite vymenil.

„Raz som sa zúčastnil série propagačných akcií na podporu Pamätného múzea holokaustu,“ pokračoval. „Začali sme v New Yorku a odtiaľ pokračovali do Washingtonu, Los Angeles, San Diega a nakoniec do Chicaga. Počas tej cesty som skolaboval. Keď som napokon prišiel k sebe, ležal som v nemocnici. Napanikáril som však, lebo na stene v tej malej miestnosti bol kríž a pod ním nadpis „Chicagská spoločnosť zmŕtvychvstania“. A keďže som človek, ktorý sa riadi zdravým rozumom, pomyslel som si, že ak som absolvoval zmŕtvychvstanie, logicky som musel byť predtým mŕtvy. Zostal som tam potom dva týždne.“

Smrť a zomieranie sú témy, ktoré sú v jeho mysli stále prítomné. „Už lepšie to ani nemôže byť,“ odpovie mi vždy na otázku, ako sa má. „A viete prečo? Lebo dobre viem, aké sú alternatívne možnosti.“

Dnes by ste na svete márne hľadali človeka s podobným pohľadom na svet, aký počas života nadobudol Ben. Ako posledný žijúci žalobca v Norimberských procesoch má pre všetkých, ktorí presadzujú myšlienku, že zdravý rozum nad zabíjaním vždy zvíťazí, nasledujúci slogan: „Zákon, nie vojna“. K tomuto heslu sa vracia počas každého rozhovoru, počas rozprávania každého príbehu. V tejto súvislosti raz ktosi poznamenal, že Ben je vďaka svojmu každodennému zápasu o veci, ktoré presahujú našu realitu, de facto svedomím celého ľudstva. Jeho syn Donald vraví, že aj večere v kruhu rodiny často začínali otázkou „Čo dobré ste dnes vykonali pre ľudstvo?“